

6. ביטוח אמהות

א. הגמלאות

ביטוח אמהות נכנס לתוקף ב-1 באפריל 1954 ונמנה עם חמשת ענפי הביטוח הראשונים שכוסו על ידי חוק הביטוח לאומי. במסגרת ביטוח אמהות מוענקות ליולדת הגמלאות האלה:

- **מענק אשפוז** - נועד לממן את הוצאות הלידה והאשפוז של היולדת ושל היילוד, והוא משולם במישרין לבית החולים. מדצמבר 1993 משולם מענק אשפוז בשיעור מוגדל בלידת פג. בשנתיים הראשונות להחלת חוק ביטוח בריאות ממלכתי (בינואר 1995), אשפוזם של יולדות ושל יילודים, בכללם פגים, היה כלול בסל שירותי הבריאות שנקבעו בחוק, והוא מומן בידי המוסד לביטוח לאומי מסכומי הגבייה לענף אמהות. מינואר 1997 מענק האשפוז שוב משולם במישרין לבית החולים. כאשר הלידה מתרחשת בחו"ל, מענק האשפוז משולם במישרין ליולדת לאחר שהגישה תביעה.

סכום המענק משתנה כדלקמן:

- בחודש ינואר מדי שנה הסכום מתעדכן על-פי נוסחה הקבועה בחוק ולפיה סך התשלום בעבור לידות רגילות ותשלום נוסף ללידת פג יהיה שווה לסכום שהיה משולם בעבור לידות אלה אילו לא היה הבדל בסכומי המענק בין לידה רגילה ללידת פג.
 - בכל עת שמשרד הבריאות משנה את מחירו של יום אשפוז כללי, משתנה באותו שיעור גם סכום מענק האשפוז.
 - בהתאם להחלטת הממשלה, במסגרת חוק ההסדרים.
 - **הוצאות הסעה לבית חולים** - כל יולדת זכאית להסעה לבית החולים הקרוב למקום מגוריה.
 - **מענק לידה** - נועד לרכישת ציוד ראשוני ליילוד, והוא משולם במישרין ליולדת.
 - **דמי לידה** - נועדו לפצות יולדת עובדת על אובדן שכרה במהלך חופשת הלידה שהיא חייבת לקחת על פי חוק עבודת נשים. לדמי לידה זכאית יולדת עובדת - שכירה, עצמאית או הנמצאת בהכשרה מקצועית - אשר בתקופה שקדמה ללידה שולמו בעבורה דמי ביטוח בעד פרקי זמן הקבועים בחוק (**תקופת אכשרה**). דמי הלידה משולמים בעבור 7 או 14 שבועות, בהתאם לתקופת האכשרה שצברה היולדת.
- את דמי הלידה אפשר להתחיל לקבל לפני מועד הלידה המשוער, אך אי אפשר לקבלם בעבור יותר ממחצית התקופה שהיולדת זכאית לה. בתנאים מסוימים אפשר להאריך את חופשת הלידה בארבעה שבועות לכל היותר. מ-1998 גם גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן זכאים לדמי לידה, בתנאי שהאישה חזרה לעבודה. מדמי הלידה מנוכים במקור מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות.
- גם עובדות זרות זכאיות לדמי לידה. עם זאת בחוק ההסדרים 2003 נקבע, כי עובדות זרות השהות בארץ ללא היתר כחוק אינן זכאיות לדמי לידה ולמענק לידה.
- **קצבת לידה** - משולמת למי שילדה בלידה אחת שלושה ילדים או יותר, שנשארו בחיים פרק זמן הקבוע בחוק, והיא משולמת מדי חודש במשך 20 חודשים. גובהה נגזר מהסכום הבסיסי, והיא הולכת ופוחתת במהלך תקופת הזכאות.
 - **גמלה לשמירת היריון** - משולמת לאישה עובדת, שבגלל סיבות רפואיות הקשורות להיריון נאלצת להפסיק את עבודתה ל-30 יום לפחות והיא אינה מקבלת בעבורם תשלום ממעסיקה

או מכל גורם אחר. תקופת האכשרה המזכה בגמלה זו זהה לתקופה המזכה בדמי הלידה וגובה הגמלה יכול להגיע עד מלוא הסכום הבסיסי.

- **קצבת מיוחדת ותגמול מיוחד** - משולמות אם היולדת נפטרה בעת הלידה או בתוך שנה מיום הלידה: קצבה מיוחדת משולמת בכל חודש בעד כל יילוד שנולד באותה הלידה ושיעורה 30% מהשכר הממוצע למשך 24 חודשים. אם משולמת לילד קצבת שאירים או תלויים, הקצבה משולמת למשך 12 חודשים בלבד. תגמול מיוחד משולם לבן זוגה של הנפטרת, אם הפסיק לעבוד לשם טיפול בילד, בשיעור דמי פגיעה, עד 12 שבועות. קצבה זו משולמת לכעשרה מקרים מדי שנה.

ב. שינויי חקיקה

- **מענק אשפוז** - בשנים האחרונות שינתה הממשלה את הסכום במסגרת חוקי ההסדרים: באפריל 2005 הוא הוגדל ללידת פג בכ-50%; בינואר 2007 - הוגדל בעבור כל לידה ב-12.1%; באוגוסט 2009 הוגדל הסכום שוב בכ-10%; באפריל 2012 ב-0.2%; באוגוסט 2013 ב-10%; ובנובמבר 2013 ב-3.87% נוספים. התערבות הממשלה בקביעת סכום מענק אשפוז היא למעשה אמצעי להזרמת תקציב לבתי חולים באמצעות המוסד לביטוח לאומי.
- **הוצאות הסעה לבית חולים** - מ-16.3.2008 כל יולדת זכאית להסעה לבית החולים הקרוב למקום מגוריה. לפני כן יולדת היתה זכאית להסעה רק אם התגוררה במרחק רב מבית החולים.
- **מענק לידה** - עד יולי 2002 שיעור המענק היה אחיד ובלתי תלוי במספר הלידות הקודמות - 20% מהשכר הממוצע לפי חוק. באוגוסט 2003 השתנה השיעור מהילד השני ואילך, והיה 6% מהשכר הממוצע. בינואר 2004 הוגדל השיעור לילד השני בלבד ל-9% מהשכר הממוצע. כאשר נולדים בלידה אחת שני ילדים או יותר, מענק הלידה גבוה יותר: לתאומים - סכום השווה לשכר הממוצע, ולכל ילד נוסף - עוד 50% מהשכר הממוצע. מינואר 2006 סכום מענק הלידה מחושב על פי הסכום הבסיסי.
- **דמי לידה** - עד מאי 2007, דמי לידה היו משולמים בעבור 6 או 12 שבועות בהתאם לתקופת האכשרה שצברה היולדת. ביוני 2007 תוקן החוק, ודמי הלידה משולמים מאז בעבור 7 או 14 שבועות. מ-1998 גם גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן זכאים לדמי לידה, בתנאי שהאישה חזרה לעבודה. מנובמבר 1994 דמי הלידה ליום מחליפים את מלוא השכר או ההכנסה הממוצעת ליום שהיו ליולדת בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה (עם הלידה או לפנייה), ולא יותר מהסכום המרבי הקבוע בחוק.
- **גמלה לשמירת היריון** - מתחילת 1995 גובה הגמלה היה שכרה הממוצע של האשה בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה ולא יותר מ-70% מהשכר הממוצע. בשנת 2000 תוקן החוק, והסכום המרבי לתשלום היה מלוא השכר הממוצע (משנת 2006 הוא מלוא הסכום הבסיסי).

ג. מגמות עיקריות

ב-2014 שולמו מענקי לידה ל-173 אלף יולדות בקירוב (לוח 2) - עלייה של 2.1% לעומת 2013. מספר הנשים בגיל הפרייון (15-44) עלה ב-1.4%, כך שמספר הלידות לכל 1,000 נשים בגיל הפרייון עלה במקצת מ-92 ב-2013 ל-93 ב-2014.

ב-2014 שולמו מענקי לידה ל-173 אלף יולדות בקירוב (לוח 2) - עלייה של 2.1% לעומת 2013

לוח 1

לידות חי לפי סדר הלידה (אחוזים), 2010-2014

שנה	סך הכל	לידה ראשונה	לידה שנייה	לידה שלישית	לידה רביעית ויותר
2010	100.0	29.0	27.4	19.9	23.7
2011	100.0	29.6	27.4	19.7	23.3
2012	100.0	29.5	27.1	19.8	23.6
2013	100.0	29.7	27.4	19.7	23.2
2014	100.0	30.1	27.2	19.5	23.2

כ-52,000 מהלידות ב-2014 היו לידות ראשונות, כ-47,000 לידות שניות וכ-74,000 היו לידות שלישיות ויותר (לוח 1). כ-4,100 היו לידות תאומים וכ-90 היו לידות של שלישיות ויותר. בין מענקי האשפוז ששולמו ב-2014, 2,731 שולמו בעבור לידות פגים. מספרן עלה ב-74 בהשוואה ל-2013.

ב-2014 קיבלו דמי לידה כ-120 אלף נשים לעומת כ-114 אלף נשים ב-2013 - עלייה של 5.2%. שיעור הנשים שקיבלו דמי לידה בכלל היולדות עלה בין 2013-2014 - מכ-67% לכ-70%; גילן הממוצע לא השתנה בין שתי השנים - 31.6 לעומת 31.5. כ-95% מן הנשים שקיבלו דמי לידה היו שכירות והיתר - 5% - עצמאיות, חברות קיבוץ או חברות מושב שיתופי.

שיעור הנשים שקיבלו דמי לידה בכלל היולדות עלה בין 2013-2014 - מכ-67% לכ-70%

לוח 2

נשים שקיבלו מענק לידה ודמי לידה (ממוצע חודשי, מספרים מוחלטים ואחוזים, 2010-2014)

שנה	קיבלו מענק לידה		קיבלו דמי לידה	
	מספרים מוחלטים	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת	סך הכל	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת
2010	166,694	5.7	103,318	5.7
2011	163,402	-1.8	105,740	2.3
2012	169,166	3.5	112,014	5.9
2013	169,711	0.3	114,383	2.1
2014	173,211	2.1	120,353	5.2

התפלגות הנשים לפי גובה דמי לידה ליום מצביעה על כך שבשנת 2014 כשליש קיבלו דמי לידה ליום בסכום שאינו עולה על מחצית השכר הממוצע במשק, וכרבע מהן - בסכום שמעל השכר הממוצע במשק. שיעור הנשים שקיבלו דמי לידה מעל השכר הממוצע ירד, מ-23.8% ב-2013 ל-23.4% ב-2014, וחלקן של המקבלות עד מחצית השכר הממוצע עלה - מ-33.2% ל-33.7% בין שתי השנים. התפלגות הנשים לפי גובה דמי הלידה בהשוואה לשכר הממוצע דומה לאורך זמן.

מאחר שדמי הלידה הם בגובה שכר היולדת לפני הלידה, ההתפלגות לפי גובה דמי לידה מייצגת את התפלגות השכר של נשים אלה. בשנת 2014 היה השכר הממוצע של היולדות 7,301 ש"ח לחודש שהם כ-80% מהשכר הממוצע במשק - בדומה לשיעור ב-2013 (אז היה השכר 7,193 ש"ח).

בשנת 2014 היה השכר הממוצע של היולדות 7,301 ש"ח לחודש שהם כ-80% מהשכר הממוצע במשק

לוח 3

נשים שקיבלו דמי לידה לפי גובה דמי הלידה ליום כאחוז מהשכר היומי הממוצע (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2013-2010

שנה	סך כל המקבלות (מספרים)	עד 1/4 השכר הממוצע	1/2-1/4 השכר הממוצע	3/4-1/2 השכר הממוצע	מלוא השכר עד 3/4 הממוצע	יותר מהשכר הממוצע
2010	103,318	7.7	24.7	26.6	16.9	24.1
2011	105,740	7.4	24.8	26.4	16.9	24.5
2012	112,014	7.4	24.5	26.1	17.1	24.9
2013	114,383	8.2	25.0	26.0	17.0	23.8
2014	120,353	8.5	25.2	26.0	16.9	23.4

בדומה לשכר, סכום דמי הלידה משתנה על-פי מאפייני דמוגרפיה ותעסוקה:

- הסכום עולה ככל שעולה גיל האישה. ב-2014 ממוצע דמי הלידה היה 243 ש"ח ליום, שהם כ-80% מהשכר הממוצע. נשים עד גיל 24 קיבלו דמי לידה בשיעור של כ-45% מהשכר היומי הממוצע במשק, בעוד בנות 35 ויותר קיבלו בשיעור שמעל השכר הממוצע במשק (105% ממנו).
- דמי הלידה ששולמו ביישובים במרכז הארץ היו גבוהים מאלה ששולמו בפרפריה. בסניפים תל אביב, כפר סבא ורמת גן, הסכום הממוצע ליום היה הגבוה ביותר (112%, 111% ו-109% מהשכר הממוצע במשק בהתאמה), ואילו בבני ברק ובנצרת הוא היה הנמוך ביותר (60% ו-59% בהתאמה).

בשנת 2014 עלה במעט מספר הגברים שקיבלו דמי לידה - מ-447 ב-2013 ל-473 ב-2014, כלומר יחס של ארבעה לגברים ל-1,000 נשים. בין 2010 ל-2014 היתה עלייה עקבית במספר הגברים שקיבלו דמי לידה, מ-364 ל-473.

בשנת 2014 עלה במעט מספר הגברים שקיבלו דמי לידה - מ-447 ב-2013 ל-473 ב-2014

ד. היקף התשלומים

בשנת 2014 גדל היקף תשלומי הגמלאות בענף אמהות ב-6.2% (במחירים קבועים) בהשוואה ל-2013 (לוח 4). תשלומי מענק אשפוז ודמי לידה היוו כ-93% מהם. העלייה בסך התשלומים היא בעיקר

לוח 4

תשלומים לגמלאות אמהות (אלפי ש"ח, מחירי 2014), 2014-2010

שנה	סך כל תשלומי גמלאות	אשפוז	מענק לידה	דמי לידה	שמירת היריון
2010	5,063,266	2,181,642	189,165	2,514,496	160,539
2011	5,225,461	2,230,855	186,995	2,622,084	165,751
2012	5,591,738	2,394,358	193,510	2,806,061	182,112
2013	5,897,177	2,521,405	194,657	2,972,068	193,901
2014	6,262,519	2,707,809	202,560	3,127,510	207,768

תוצאה של גידול במספר הלידות ועלייה בתשלומים של מענקי אשפוז לבתי חולים. חלקם של תשלומי הענף בכלל תשלומי הביטוח הלאומי עלה מ-8.7% ב-2013 ל-8.9% ב-2014, והוא נמצא במגמת עלייה משנת 2006 (חוץ משנת 2011).

האם היא השפיעה על החזרה לעבודה של הנשים? הארכת חופשת הלידה:

חוק עבודת נשים מחייב את היולדת לצאת לחופשת לידה. במאי 2007 הוארכה חופשת הלידה בתשלום מ-12 ל-14 שבועות, ובמאוס 2010 הוארכה ל-26 שבועות, 14 בהם בתשלום מהמוסד לביטוח לאומי ו-12 ללא תשלום. עובדת שאינה מעוניינת בהארכת חופשת לידה מעבר לחופשה בתשלום, יכולה להודיע למעסיקה על כוונתה לקצר את החופשה כך שזו לא תפחת מ-14 שבועות.

בשנת 2013 נעשה מחקר שבדק האם ומתי נשים שבות לעבודה לאחר הלידה, והאם חקיקת חוק הארכת חופשת לידה בתשלום השפיעה על חזרתן לעבודה. המחקר גם בדק את השפעתם של משתנים שונים על ההחלטה לחזור לעבודה: הענף הכלכלי שבו האשה עובדת, השכר ערב הלידה, מצב התעסוקה של בן הזוג ואזור המגורים. כמו כן נבדקו קשרים בין משתנים דמוגרפיים שונים וכלכליים לבין החזרה לעבודה: הכנסה מעבודה, מספר ילדים, גיל הילד הצעיר ביותר וגיל האישה.

במחקר נבדקו נשים שכירות שילדו בתקופה שבין ינואר 2005 לדצמבר 2010 ושקיבלו דמי לידה מהמוסד לביטוח לאומי - בסך הכל 422,482 נשים. המעקב אחריהן ארך שנה לאחר שמיצו את זכאותן לדמי לידה, והוא התבסס על קובץ נתונים ייחודי שהופק מתוך הקבצים המנהליים של המוסד. נוסף לכך נאמדו נתוני הניתוח דרך רגריסיה, REG כאשר המשתנה התלוי הוא מספר החודשים שעברו מתום חופשת הלידה בתשלום עד החזרה לעבודה.

ממצאי המחקר

- כ-92% מהנשים שילדו בשנים הנבדקות חזרו לעבודה במהלך השנה שלאחר הלידה ורק כ-8% מהן לא חזרו. ממצא זה כמעט שאינו משתנה במהלך השנים ונשאר יציב גם בניתוח על-פי המשתנים הסוציו-דמוגרפיים והכלכליים שנבדקו.
 - יש מתאם חיובי בין מועד הפסקת עבודה לפני הלידה לבין משך חופשת לידה: מי שעבדו עד הלידה חזרו לעבודה מהר יותר לעומת מי שהפסיקו לעבוד שישה חודשים קודם לכן.
 - התמריץ לחזרה לעבודה הוא בעיקרו כלכלי: הסיכוי לחזור לעבודה מיד לאחר הלידה גדל ככל שמספר הילדים במשפחה גדול יותר וככל שרמת השכר של היולדת ערב הלידה גבוהה יותר.
 - ככל שגיל היולדת עולה היא נוטה להאריך את חופשת הלידה.
- לא אובחנה השפעה כלשהי של הארכת חופשת הלידה בתשלום על מועד החזרה לעבודה של היולדות, ומכאן שהארכת חופשת הלידה בתשלום בשבועיים מהמוסד לביטוח לאומי (ממאי 2007), לא גרמה לשינוי בהתנהגות התעסוקה של הנשים לאחר לידה.

כ-92% מהנשים שילדו בשנים הנבדקות חזרו לעבודה במהלך השנה שלאחר הלידה ורק כ-8% מהן לא חזרו

**אמידת הנתונים דרך רגרסיה REG
(המשתנה התלוי: מספר חודשים שעברו מתום חופשת לידה בתשלום עד חזרה לעבודה)**

Parameter Estimates					Variable*
Pr > t	t Value	Standard Error	Parameter Estimate	DF	
0001.>	223.72	0.24123	53.96826	1	Intercept
0.0905	1.69	0.10447	0.17683	1	נשים שילדו לאחר השינוי בחוק **
0.0665	1.83	0.10678	0.19594	1	בן הזוג עובד
0001.>	-195.08	0.18329	-35.75585	1	האישה עבדה עד הלידה גיל האישה (לעומת גילים עד 25)
0001.>	40.23	0.1307	5.25816	1	35-25
0001.>	46.17	0.17467	8.06453	1	יותר מ-35 מספר הילדים במשפחה לא כולל לידה נוכחית (לעומת אין ילדים)
0001.>	-11.79	0.11098	-1.30878	1	ילד אחד
0001.>	-9.2	0.12789	-1.17632	1	שני ילדים
0001.>	-17.25	0.17786	-3.06872	1	שלושה ילדים
0001.>	-33.23	0.18126	-6.0241	1	ארבעה ילדים ויותר שכר היולדת לפני הלידה (לעומת משתכרות עד 2000 ש"ח לחודש)
0001.>	-41.04	0.16697	-6.85294	1	4,000-2,000 ש"ח
0001.>	-75.89	0.17132	-13.00181	1	6,000-4,000 ש"ח
0001.>	-93.55	0.18706	-17.49986	1	8,000-6,000 ש"ח
0001.>	-109.62	0.18067	-19.80467	1	יותר מ-8,000 ש"ח

* משתנה דמה המקבל ערך 1.
** הארכת חופשת הלידה ממאי 2007 מ-12 ל-14 שבועות.